

Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD)'nin Türk Dış Politikasına Etkileri¹

Islamic State of Iraq and The Levant (ISIL/ISIS) Effects on Turkish Foreign Policy

Ümran Güneş²

Özet

Türkiye uzun yıllardır hem ülke içinde hem ülke dışında terörizmle mücadele etmektedir. Bu terörizmin kaynağı etnik ayrılıkçı terör örgütlerinden başlayıp ardından yükselen dini terör örgütleriyle devam etmiştir. Bu doğrultuda Kürdistan İşçi Partisi/Partiya Karkerên Kurdistanê (PKK) ve İŞİD³ gibi terör örgütleri mücadelenin yoğunluğunu oluşturmaktadır. Yer aldıkları ve etkin hareket ettikleri bölgenin Türkiye'ye olan yakınlığı ve Türkiye için önemi göz önünde bulundurulduğunda bölgede güvenliğin ve düzenin sağlanması ve korunması hayati önem taşımaktadır. Arap Baharıyla başlayan bölgedeki çatışmalar pek çok karmaşaya yol açmış ve özellikle Suriye'de rejimin de etkisiyle İŞİD gibi radikal gruplar gelişmeye olanak bulmuştur. Bölgedeki huzurun yeniden oluşturulması, bölgenin terörizmden temizlenmesi ve özellikle sınır güvenliğinin sağlanması Türkiye için öncelikli hedefler olarak düşünüldüğünde İŞİD ile mücadele mutlak bir gereklilik haline gelmiştir. Bu çalışmanın sorusu İŞİD ile mücadelenin Türk dış politikası üzerindeki temel etkilerinin neler olduğu ve bu durumun ne kadar belirleyici olduğudur. Bu doğrultuda ortaya çıkan mücadelenin hem zaman içindeki değişimi hem de Türk dış politikası üzerindeki varlığı bu çalışmanın inceleme konusu olmuştur. Türkiye izlediği politikalar dolayısıyla İŞİD terörünü önceleri tehlike olarak görmemişken zaman içinde terörün gerçek yüzüyle karşılaşınca İŞİD ile mücadelede ana aktör haline gelmiştir ve yaptığı iş birlikleri ile dış politikasında yeni bir sayfa açmıştır. Bu bağlamda uluslararası ve yerel düzeyde yürütülen bu mücadele çeşitli yönlerden Türkiye'yi dış politikada etkilemiştir.

Anahtar Kelimeler: İŞİD, Türk Dış Politikası, Terörizmle Mücadele.

Jel Kodları: F50, F51.

Abstract

Turkey has been fighting terrorism both domestically and internationally for many years. The source of this terrorism started with ethnic separatist terrorist organizations and then continued with rising religious terrorist organizations. In this context, terrorist organizations such as the Kurdistan Workers' Party/ Partiya Karkerên Kurdistanê (PKK) and ISIS constitute the intensity of the struggle. Considering the proximity of the region where they are located and actively act to Turkey and its importance for Turkey, it is of vital importance to ensure and maintain security and order in the region. The conflicts in the region that started with the Arab Spring have led to many chaos and radical groups such as ISIS have found the opportunity to develop, especially in Syria, under the influence of the regime. When the restoration of peace in the region, the cleansing of the region from terrorism and especially the provision of border security are considered as priority goals for Turkey, the fight against ISIS has become an absolute necessity. The question of this study is what are the fundamental effects of the fight against ISIS on Turkish foreign policy and how decisive this situation is. In this context, both the change in time of the emerging struggle and its presence on Turkish foreign policy have been the subject of this study. While Turkey did not see ISIS terrorism as a threat at first due to the policies it followed, it has become the main actor in the fight against ISIS when it encountered the real face of terrorism over time and has opened a new page in its foreign policy with the cooperation it has made. In this context, this fight carried out at the international and local levels has affected Turkey's foreign policy in various ways.

Keywords: ISIS, Turkish Foreign Policy, Combating Terrorism.

Jel Codes: F50, F51.

¹ Bu makale yazar tarafından Doç. Dr. Cemile Arıkoğlu Ündücü danışmanlığında hazırlanan “Soğuk Savaş Sonrasında Dünyada Terör, Algısı, Örgütleri: El Kaide ve İŞİD” başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

² Dr., Bağımsız Araştırmacı, Edirne/Türkiye, u.gunes@windowslive.com, ORCID ID: 0000-0002-8900-6745

³ Makalede Türkçe'ye uygun olarak İŞİD kullanımı tercih edilmiştir.

1. Giriş

Tarihin her döneminde kendisine has var oluş biçimiyle terörizm, varlığını sürdürmüştür. Tarihle beraber terörizm de bir gelişim, değişim ve ilerleme sürecinde olmuştur. Bu değişkenliği terörizm için sabit ve kalıcı bir tanım yapılmasını zorlaştırmıştır. Bu nedenle terörizm kavramı karşılığında genel bir tanım yapmak oldukça güçtür. Belli başlı özellikleri vurgulanarak ana hatlarıyla bir terörizm tanımı yapılsa bile herkesçe kabul edilen ve kapsayıcı olma durumunun sağlanması, tarafların kendi çıkarları doğrultusunda yorum yapmaları nedeniyle mümkün olamamıştır. Bu durumda aslında farklı algıları ve tanımları ortaya çıkarmıştır. Kime karşı, ne zaman, nerede olduğunun ve kimin yaptığının sorgulanması terörizm kavramı üzerinde ortak bir tanım yapılamamasının yanında ortak bir mücadele oluşmasının da önünde bir engel olmuştur. Karşı taraftan bakıldığında ise ortak bir mücadelenin oluşamaması terörizmin elini güçlendiren ve kendisini ileri taşıyabilmesini sağlayan bir alan açılmasına neden olmuştur.

Kime karşı, nerede, ne zaman olduğundan ve kimin yaptığından bağımsız olarak genel bir terörizm tanımı ve bunun kabulü terörizmle mücadele konusunda atılması gereken en önemli adımdır. Bu doğrultuda tanım olarak bir genelleme yapılması gerekirse, terörizmin siyasi, dini, ekonomik, etnik gibi nedenlerle bir amaç için bir araya gelip bir yol haritası veya stratejiyle büyük sivil kitleler üzerinde etkili olmak için yapılan bir plan ya da sistem içinde uygulanan şiddet olduğu söylenebilir (Caşın, 2008:37; Garrison, 2003). Terörizmin enstrümanlarının gelişmesiyle bir zorunluluk haline gelen terörizmle mücadele, terörizmi kimine göre terörist olanın kimine göre özgürlük savaşçısı olması algısından çıkarmıştır. Gelişen imkânlarıyla her yerde her an olabilen terörizm unsurları yani terörizmin uluslararası hale gelmesi, terörizme herkes için terörizm olma anlamını kazandırmıştır. Bu doğrultuda tüm devletlerin beraber hareket etme istekleri artmıştır.

Terörizmin varlığı, tanım sorunu ve terörizmle mücadele bazı devletler için yeni olgular sayılırken bazı devletler için neredeyse kadim bir problem olarak tarihlerinin pek çok döneminde var olmuştur. Terörizmle tanışması uzun yıllara dayanan ülkelerden biri de Türkiye'dir. Türkiye hem terörizmin varlığını kabul etme hem de terörle mücadele konusunda oldukça tecrübeli bir ülkedir. Uzun yıllardır terörle hem sınırları içinde hem de sınırları dışında mücadele etmiştir ve terörizmin her motivasyonu ile karşı karşıya gelmiştir. Aşırı solcu terör örgütleri, etnik bölücü terör örgütleri, dini terör örgütleri bu mücadelenin yelpazesini genişletmekle beraber Türkiye'nin terör konusunda ayrıştırıcı bir tanımı zorunluluk olarak görmediğini de göstermektedir. Aşırı solcu terör örgütleri bir şekilde kendi sınırları içinde yoğunlaştığından sınır ötesinde sürdürdüğü mücadelenin ilk örneği etnik bölücü terör örgütü olarak sınıflandırılan PKK'ya karşı olandır. Herhangi bir destek olmadan bunlarla mücadelesi Türkiye'yi terörizmle mücadele konusunda yalnız bırakmış olsa da deneyimli ülkelerden biri haline gelmesine katkıda bulunmuştur.

Etnik bölücü terörün hedefi olmanın yanı sıra coğrafi yakınlığı nedeniyle dini terör örgütlerinin de hedefi haline gelmiştir. Dini terör örgütleri ile mücadelesi çoğunlukla sınır ötesinden gelen terör örgütlerine karşı olmuştur. 1980'lerle başlayan dini terörizm olgusunun en bilinen örgütlerinden olan El Kaide'nin 2001 yılındaki Amerika Birleşik Devletleri (ABD) saldırıları ortaya çıkardığı görüntü ve etki dolayısıyla uluslararası iş birliğinin sağlanmasında kilit bir nokta olmuştur.

El Kaide ile tohumları Afganistan'da atılan ve bu tohumları bölgede pek çok yere saçılan dini terörizm, diğer motivasyonlara sahip terör sınıfları arasında en dişli ve dayanıklı terörizm olmuştur. Öyle ki El Kaide etkililiğini kaybetse bile içinden yeni dini terör örgütleri üretmeye devam etmiştir. İdeolojik olarak aynı kökten beslenseler de pratikte hem yapılanma hem de eylem yapma bakımından birbirine benzeyen ama birbirinden farklı olan birçok dini terör örgütü varlık göstermiştir. Bunların içinde IŞİD en önemlilerinden ve bilinenlerinden biridir.

El Kaide terör örgütünün devamı gibi görülse de ondan birçok noktada kopmuş olan IŞİD zaman içinde gelişmiş bir terör örgütü haline gelmiştir ve başlarda olmasa da sonrasında Türkiye'yi de hedeflerinden biri haline getirmiştir. Aynı şekilde başlarda Türkiye de IŞİD'i tam olarak bir terör örgütü olarak görmemiş, sonrasında bu terörle mücadele için birçok kaynağını kullanmıştır. Türkiye IŞİD ile mücadelesinde kullanabileceği tüm kaynakları kullanma yolunu tercih etmiştir. Askeri, siyasi, toplumsal, ekonomik gibi tüm alanlarda mücadele etmek için yoğun çaba göstermiştir. Bu mücadelenin kapsamı dolayısıyla Türkiye'nin yaptığı hamlelerle dış politikası da etki altında kalmıştır.

Türkiye IŞİD ile mücadelede bölgedeki politikaları ve kendi iç karışıklığı dolayısıyla önceleri çekimser kalmıştır. Ancak daha sonraları kendisine yöneltilen terör saldırılarının yoğunlaşmasıyla hem askeri hem de uluslararası iş birliği bağlamında harekete geçmiştir. Türkiye'nin ABD'nin hem IŞİD terörüyle mücadele hem de bölgede mağdur olan halk için insani yardım sağlama noktasında önerdiği mücadele planının işlerliğinden çözüm yöntemi olarak etkili olup olmamasından şüphe duyması iş birlikleri konusunda da çekimser kalmasına neden olmuştur. Ancak daha sonrasında IŞİD'in rejimle savaşmaktan öte terör örgütü sıfatının baskın hale gelmesinden dolayı ABD'nin planına destek vererek mücadele aksiyon almaya ve etkin kalmaya çalışmıştır. Sınır ötesine düzenlenen askerî harekâtlar da mücadelenin boyutunu ciddi bir anlama taşımıştır. Daha sonrasında Rusya ve İran ile yürüttüğü süreçler hem dış politikadaki hem bölge üzerindeki politikalarda farklı düşündüğü ve kendisini farklı konumlandığı devletlerle ortak adım atma

yoluna sokmuştur. Bununla beraber Türkiye'nin birbirleriyle zıt devletler ile de iş birliği yapması çok taraflı dış politika yürütmesinin göstergesi olmuştur.

Bu çalışmada Türkiye'nin IŞİD ile mücadelesinin Türk dış politikasındaki etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. IŞİD'in ortaya çıkma nedeni olarak kabul ettiği Suriye rejiminin unsurlarının ortadan kaldırılması gerekliliği Türkiye'yi dış politikasında önemli adımlar atmaya yöneltmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın sorusu Türk dış politikasında IŞİD'in varlığının ve IŞİD ile mücadelenin etkili olup olmadığıdır. Bunun yanında Türk dış politikasında ne gibi değişimlerin olduğu da ortaya konulmuştur. Çalışmanın yöntemi olarak betimleyici yöntem kullanılmıştır. Geniş bir literatür taraması yapılarak elde edilen bilgiler titizlikle analiz edilmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın ilk bölümünde Türkiye'nin terör ve IŞİD'e karşı olan algısı, ikinci bölümünde IŞİD ile mücadeledeki tutumları ve son olarak bu tutumların Türk dış politikası üzerindeki etkileri anlatılmıştır. Bu çalışmanın amacı IŞİD ile mücadelenin Türk dış politikası üzerindeki etkilerinin analiz edilmesidir. Çalışma ortaya koyduğu bilgilerle ve analizlerle alan çalışmacıları için önemli bir katkı sunacaktır.

2.Türkiye'nin Terör Anlayışı

Türkiye'nin terör ile tanışması IŞİD'den çok öncelere dayanmaktadır. Bu doğrultuda 1960'larla başlayan süreçte önce aşırı solcu terör örgütlerine ardından 1980'li yılların başından beri Türkiye başta PKK gibi etnik ayrılıkçı bir terör örgütüne maruz kalmıştır. Daha sonrasında ise bulunduğu coğrafyanın etkileri dolayısıyla da dini terör örgütleriyle karşı karşıya gelmiştir. Bundan dolayı Türkiye'nin hem terör hem de terörle mücadele konusunda tecrübeli bir konumda olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Terörizm tarihsel süreçte hem ideolojik hem yapısal hem de teknik anlamda değişim ve gelişim yaşamıştır. Modern terörizmin tarihi 19. yüzyılın sonlarında anarşist söylemler üzerinden anlamlandırılarak başlamıştır. Ardından onu 1. Dünya Savaşı'nın meyvesi olan ulusalcı ve anti-kolonyalist hareketlerin öne çıktığı ve kapitalizm ve bunun karşıtlığının yeni sol adıyla sahne aldığı dönemler devam ettirmiştir. Son olarak 1979 sonrasında dini motivasyonlarla şekil alan dini terörizm ortaya çıkmıştır ve modern terörizm tarihinin en etkili dönemi başlamıştır (Rapoport 2004; Ündücü 2011). Bu süreç içerisinde terörizm de dünyanın ve uluslararası sistemin geçirdiği değişimlere bağlı olarak yapılan eylemler, seçilen hedefler, örgütsel yapılanmalar, kullanılan saldırı yöntemleri ve silahları olarak kendisini geliştirmiştir. Eylemler siyasi ya da askeri hedeflerden sivil hedeflere yönelmiş, adam kaçırma gibi yöntemler daha çok korku ve psikolojik baskı oluşturmak niyetiyle bombalı saldırılara dönüşmüş ve bunları gerçekleştiren örgütler basit yapılarından sıyrılıp daha kurumsal organizasyonlara evrilmiştir.

Bu noktada çalışmanın konusu olan IŞİD'den daha detaylı söz etmek gerekli olacaktır. Ancak öncesinde modern terörizm tarihinin dini terörizm bölümünü başlatan El Kaide terör örgütünden bahsedilmelidir. El Kaide, Afgan-Sovyet Savaşı sırasında filizlenmiş 1980'li yıllarında sonlarına doğru temel yapısını oluşturmaya başlamış ve sonraki yıllarda ideolojik anlamda sağladığı Müslüman birliği ile adından söz ettirmiştir (Bozarslan, 2015:167). Zaman içerisinde güçlenen ve bilinen bir örgüt olmaya başlayan El Kaide, niteliğini ve misyonunu da geliştirmiştir. Usame bin Ladin liderliğinde 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'deki İkiz Kuleler ve Pentagon'u hedef aldıkları uçaklı saldırılar oldukça ses getirmiştir. Hem can hem de maddi kayıplara yol açtığı epey etkili oldukları saldırıyla bu yerini sağlamlaştırmış ve hareketi yerel bir direniş görüntüsünden uluslararası bir tehdit ve tehlike konumuna taşımıştır. Bu saldırılardan sonra El Kaide tüm dünya tarafından bir tehlike olarak görülmüş ve uluslararası ortak bir askeri, hukuki ve ekonomik mücadelenin hedefi olmuştur. Bu dönemde El Kaide maddi ve silah kaynakları bakımından oldukça etkin bir dönem yaşamıştır. Ancak Usame bin Ladin'in 2011'de CIA'nın yaptığı operasyonla öldürülmesiyle etkililiğini kaybetmiştir (Britannica, 2025). El Kaide bu dönemden sonra eylem yapma kapasitesini kaybetmesinin yanı sıra liderlik özelliğini de yitirmeye başlamıştır. Söz sahibi olmaya çalışsa da örgüt anlamında çeşitli ayrışmalar yaşanmış ve liderlik yarışı başlamıştır.

IŞİD, İslam karşıtlığıyla savaşma konusunda El Kaide ile aynı fikirdeyken zaman içinde mezhepsel konularda ideolojik anlaşmazlıklar yaşayarak kendi örgüt ideolojisinde ve yapısında ilerlemeye ve gelişmeye devam etmiştir. IŞİD Batı'nın Müslümanlara karşı olan işgal ve müdahalelerine karşı mücadeleyi içeren ve aynı zamanda siyasi, ekonomik, toplumsal yaşamları şekillendirecek bir felsefe olarak kabul ettikleri Selefi inancından gelmektedir (Özervarlı, 2009; Lauzière, 2016). Tevhid ve Cihad Örgütü(TCÖ) olarak 1999 yılında aktif olmaya başlamış, 2004 yılına kadar bu adı kullanmıştır. 2004-2009 yılları arasında El Kaide'den gelecek maddi destek için ise Irak El Kaidesi adına geçmiştir. Günümüze gelene kadar ise mevcut duruma uygun olarak Mücahitler Şurası, Irak İslam Devleti, Irak ve Şam İslam Devleti isimlerini kullanmıştır. Bölgede sınırlarının genişlemesiyle 2014'te hilafet ilan ederek İslam Devleti adına geçmiştir (Zelin, 2014; Erdoğan, 2018; Aljazeera, 2014; Glenn vd., 2016). IŞİD'in El Kaide'nin devamı sanılarak onun mirasını devam ettirdiğinin düşünülmesi aynı coğrafyada kök bulmasından ve benzer ideolojilerden doğmasından kaynaklanmakla beraber El Kaide'den sonra bölgede adından söz ettirmesi çeşitli nedenlerle ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. ABD'nin Irak işgalinden sonra bölgesel ve küresel güçlerce yapılandırıldığı ya da ideolojik kökenlerden doğduğu fikirleri yaygındır. IŞİD'in bölgedeki gelişimi ve bunun doğuracağı sonuçları

bakımından Türkiye bu dönemde Suriye'nin durumunu da göz önünde bulundurarak net bir terör örgütü ya da doğrudan savaş tarafı olarak görmekte biraz çekimser kalmıştır (Altuğ, 2014; Acun, 2014). Türkiye IŞİD'in ilerlemesi için kendisine alan bulmasında daha etkin tutum sergileseydi de IŞİD'in gelişimi önlenebilir bir durumda kalmasının söz konusu olup olmayacağı bilinemez bir gerçektir. Bu noktada IŞİD'in nasıl ortaya çıktığı kadar doğurduğu sonuçlar da önemlidir.

3. Türkiye'nin IŞİD Anlayışı

IŞİD dünyaca tanınan selefi sayılabilecek El Kaide'ye benzer bir örgüt kabul edilmekle beraber hedef, yöntem ve yapılanma bakımından daha sistemli ve planlı bir örgüttür. Örgüt El Kaide'nin etkinliğini kaybetmeye başladığı dönemlerde ortaya çıkmıştır. 2000'li yılların başında adından söz ettirmeye başlayan IŞİD, 2013-2014 yıllarında oldukça etkili eylemler gerçekleştirmiştir. İslam devleti kurma hedefinde olan IŞİD bir devletin gereklilikleri nelerse ona yönelik olarak ilerlemesini devam ettirmiştir. IŞİD'in bu görüntüsüne rağmen Türkiye'nin IŞİD'le mücadelede ilk tutumları o dönemki politikalar ve mevcut durum göz önünde bulundurulduğunda terör örgütü ile mücadele olarak nitelendirilmekten uzaktır.

Türkiye'de 2000'li yılların başında Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) hükümetinin ilk yıllarında yürütülen çeşitli politikalar göze çarpmıştır. Hem kendisine has duruşunu sergilemek hem de Avrupa tarafından ortaya konulan taleplerin karşılığını sunabilmek için başta Kürtler ve Aleviler olmak üzere toplumdaki ayrıştırılan öğeleri ılımlı hale getirmeye çalışmıştır. Ancak daha sonraki yıllarda içerideki Gezi Parkı eylemleri ve dışarıdaki Arap Baharı Türkiye'nin bu politikasının geçerliliğini yitirmesine neden olmuştur. Anlaşmaya çalıştığı neredeyse tüm öğelerle olan durumu en başa dönmüş hatta ters bir duruma düşmüştür. Özellikle Esad hükümetiyle iyi olan ilişkiler Arap Baharı'nın Suriye ve Irak'taki etkilerinin ardından kötü bir hale gelmiştir. Türkiye kendisini Sünni olarak Şii hükümetlerin karşısında konumlandırmıştır. Bu doğrultuda Suriye'deki iç savaşın şiddet boyutunun artması nedeniyle milyonlarca Suriyeli Türkiye'ye göç etmiştir. AKP böyle bir ortamda kendisine muhaliflerin yanı sıra seçmenin de eleştirisini almıştır. Türkiye bu dönemde içine düştüğü krizde kiminle mücadele etmesi gerektiği konusunda hem yavaş hem de çekimser hareket etmiştir (Luizard, 2016:91-92). Hem Suriye'deki iç karışıklık hem bölgenin istikrarsız durumu hem de ABD birliklerinin Irak'tan çekilmeleri bölgede tam anlamıyla radikal grupların ilerlemesi ve genişlemesi için bir fırsat olmuştur.

Türkiye, Suriye'deki iç savaşı kendisi için bölgedeki politikalarını yürütmeye kolaylaştırıcı bir etken olarak görmüştür. Buradaki rejime muhalif olarak bilinen radikal Selefi gruplara destek olmuştur ve rejim değişikliğinin bir an önce gerçekleşmesini teşvik etmeye çalışmıştır. Buradaki radikal Selefi gruplar Türkiye'nin yardım ve desteklerini almıştır. Bununla beraber IŞİD, PKK'nın düşmanı haline geldikçe Türkiye IŞİD'e katılmaya gelen yabancı savaşçıları ve IŞİD'in bazı operasyonlarını Türkiye'den yürütmesini görmezden gelmiştir. Bugünkü duruma bakıldığında Türkiye'nin izlediği bu politika IŞİD'in kısa zamanda bu kadar hızlıca güçlü hale gelmesi konusunda tartışılır olmuştur (Yayla, 2017). Her ne kadar tartışılır durumda olsa da Türkiye gibi terörizmden uzun yıllardır mağdur durumda olan bir ülkenin IŞİD ile ilgili olarak terörizmin kabulünü yapmakta geç kalması ülke olarak içinde bulunduğu kaotik dönemle de ilgilidir.

IŞİD'in gelişmesine ve genişlemesine olumlu yönde olanak sağlayan tüm etkenlerin yanında Türkiye de bir şekilde katkı sağlamıştır. En önemli katkısı olarak Suriye ile olan sınırında sıkı önlemler almaması öne çıkmaktadır. Çünkü IŞİD Suriye'nin karışık durumunu fırsat bilerek yapılanma sürecini buraya kaydırmıştır. Bu durum hem yabancı savaşçıları IŞİD'e katılma hem de IŞİD militanlarının hem Türkiye'ye hem de Türkiye üzerinden çeşitli yollarla farklı yerlere geçebilmeleri noktasında kolaylık oluşturmuştur. Türkiye IŞİD'in Esad rejimi ve Suriyeli Kürtlerle savaşarak onları zayıflatmasını kendisi için olumlu bulmuştur (Cockburn, 2014:37-38; Lister, 2014). IŞİD cihatçılarına gerekli müdahaleyi yapmayarak Esad rejimini ve Kürtleri zayıflatabileceğini düşünmesi Türkiye'nin Suriye sınırlarının IŞİD teröristleri tarafından istedikleri gibi kullanılmasına neden olmuştur. Türkiye ne yazık ki denediği bu politika sonucunda başarı elde edememiş ve zaman içinde ağır bedeller ödemiştir. Arap coğrafyasında lider olabilmek için kullanmayı düşündüğü mezhep çatışmaları kendi topraklarına da sıçramıştır. Bu dönemde dış politika yapıcı ve uygulayıcıları yavaş ve çekimser hareket etmeleri nedeniyle IŞİD tuzağına düşmüş ve hem önceki yıllardaki dinamizmini hem de uygulamaya çalıştığı diğer politikalarındaki başarı olasılığını kaybetmiştir (Luizard, 2016:94-95). Hem kendi ülkesindeki siyasal, ekonomik ve sosyal karmaşa hem de bölgedeki istikrarsızlık Türkiye'nin IŞİD konusunda adım atmada uluslararası beklentinin altında kalmasına neden olmuştur.

IŞİD kendisine olanak sağlayan bu durumlarla beraber coğrafi olarak yakın ya da uzak fark etmeksizin birçok hedefe saldırmıştır. Öncelikli hedefleri coğrafi olarak yakın olan hedeflerken hem kendini hem de gücünü kanıtlamak maksatlı uzak hedefleri de çeşitli eylemlerle baskı altında tutmaya çalışmıştır. 2014 yılında hilafet ilanından sonra saldırılara daha da yoğunlaşmıştır. ABD, Fransa, İngiltere, Almanya, İspanya, Belçika, Danimarka, Kanada, Avustralya, Türkiye, Lübnan, Mısır, Suriye, Irak bu saldırıların hedefinde olan ülkelerin başında gelmiştir (Schwartz, 2015). IŞİD'in bu saldırıları büyük hasarlara yol açmış ve aynı zamanda birçok insan yaralanmış veya hayatını

kaybetmiştir. Dünyanın her yerinde gerçekleştirdiği bu eylemler terörizmin asıl amacı olan psikolojik etki yaratma bakımından da etkili olmuştur.

Bu dönemde Irak'taki yönetimin otoriter ve mezhepçi politikaları dolayısıyla Sünnileri isyana sürüklemesi, yolsuzluklar, yeterli düzeyde silah yardımının yapılmaması ve ABD'nin Irak'tan çekilmiş olması IŞİD'in ilerlemesini kolaylaştırmıştır (Lynch, 2014). IŞİD'in Musul'u ele geçirmesi, Kerkük, Selahatin, Diyala hattı üzerinde kontrol sağlaması ve Kürtlere karşı harekete geçerek Erbil sınırına gelmesiyle ABD müdahale etme gereği duymuştur. ABD Başkanı Barack Obama 10 Eylül 2014'te dört maddeden oluşan bir IŞİD ile mücadele planı hazırlamıştır. Bu plan IŞİD'le mücadele kapsamında IŞİD hedeflerine havadan saldırma, IŞİD'e karşı bölgede savaşılan güçleri ve grupları destekleme, terörle mücadele olanak ve yeteneklerini IŞİD saldırılarını önlemek için kullanma ve IŞİD'in eylemleri dolayısıyla mağdur olan yerel halka insani yardım sağlama hedeflerini içermiştir (Özdemir, 2015; Duman, 2016). IŞİD'i pek çok noktadan kısıtlamaya ve sindirmeye yönelik görülen bu planla ilgili Türkiye'nin bazı çekinceleri söz konusu olmuştur.

Bu çekinceleri doğrultusunda Türkiye IŞİD'le mücadele konusunda ABD ile ters düşmüştür. Türkiye rejimle mücadele ederken desteklediği grupların tutumlarının değişmesi nedeniyle zaman içinde bölgesel ve sınır güvenliğini öncelerken ABD, IŞİD ile mücadele kapsamında Türkiye'nin yıllardır savaştığı terörizmin ana aktörü olan PKK ve PYD'ye alan sağlamıştır. Türkiye'nin bu konudaki endişesini anlamayan ABD ise Türkiye'nin IŞİD ile mücadelede birincil hedef olarak belirlediği Suriye rejimini öncelikli tehdit olarak görmemiştir (Duman, 2016). Bu husus mücadelenin ana noktası olan rejim ile mücadelenin tarafların birbirleriyle ters düşmesine neden olmuştur.

Türkiye ve ABD arasında ortaya çıkan başka bir açmaz ise Suriye ekseninde olmuştur. Türkiye Suriye'deki rejimi IŞİD'i oluşturan en önemli etkenlerden biri olarak kabul etmektedir ve hava operasyonlarıyla bunun çözümü kavuşmasını beklemenin makul olmadığını düşünmektedir. Türkiye bu nedenle Suriye rejiminin ortadan kaldırılması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu doğrultuda Türkiye burada bir güvenli bölge ve uçuşa yasak bölge oluşturulması gerektiğini ve eğit-donat planıyla rejimle mücadeleyi güçlendirilmesinin önünün açılmasını desteklemektedir. ABD ise rejim konusunda Türkiye'ye katılırken ikinci öneri için de bölgede asker bulundurma zorluğundan ve eğit-donat planının işlevsizliğinden dolayı karşı çıkmıştır (Özdemir, 2015). Türkiye ve ABD arasındaki bu anlaşmazlıklar IŞİD ile mücadelede uluslararası iş birliğini zorlaştırmıştır.

Türkiye'nin coğrafi olarak IŞİD'in etkin olduğu bölgeye yakın olması IŞİD ile mücadele konusunda Türkiye'yi kilit bir konuma taşımaktadır. Genel olarak liderlik ettiği bu mücadelede ABD, Türkiye'den yeteri kadar destek alamadığını ve Türkiye'nin mücadelede daha aktif olmasını beklemiştir. ABD'nin bu eleştirisi IŞİD ve YPG'nin bölgede birbirlerine karşı sürdürdükleri kara savaşında Türkiye'nin düzenlediği operasyonlarla YPG'nin IŞİD karşısında zayıflamasından kaynaklanmaktadır. Türkiye ise bu noktada İncirlik üssünü koalisyon güçlerinin kullanıma açtığı için üzerine düşen desteği sağladığını belirtmektedir. Ancak Türkiye, yapılan planın başarıyı yakalayacağından emin olmamakla beraber kendi güvenliğinin de tehlikede olduğunu düşünmektedir. Türkiye'nin içinde bulunduğu güvenlik hassasiyeti diğer devletler tarafından yeteri kadar dikkate alınmaz ise planın başarısızlık durumunda en büyük bedeli ödeyecek olanın Türkiye olmasından dolayı Türkiye'nin planındaki amacı kısa süre içinde sınır güvenliğinin sağlanması, daha uzun süre içinde ise Suriye'den kaynaklanan tehdit ve tehlikelerin ortadan kaldırılması için Suriye'deki iç savaşa bir çözüm bularak sona erdirmektir (Orhan, 2014; Özdemir, 2015). Tüm bunların gerçekleşebildiği durumda ise terörizmin de son bulacağı düşünülmektedir.

Türkiye, Suriye rejimiyle mücadelede etki gösterebilmek için güvenli bölge ve uçuşa yasak bölge taleplerinde bulunmuştur. Suriye rejimi de kontrolünde olmayan bölgeler için hava saldırıları başlattığından muhalif sivillerin göçüne ve muhalif silahlı güçlerin örgütlenememesine neden olmuştur. Güvenli bölge ve uçuşa yasak bölge talepleriyle muhalif güçlerin desteklenmesi hedeflenmiştir. Bu noktada ABD ve diğer koalisyon ortaklarının endişesi, IŞİD ve diğer muhalif güçlere yapılan destek ve yardımların gelecekte tehdit oluşturabilecek şekilde kendilerine karşı kullanılmasıdır. ABD için IŞİD ile mücadelede başarılı olunması için Türkiye bir olmazsa olmazdır; ancak Türkiye'nin taleplerini de göz ardı etmesi ortaya bir çelişki çıkarmaktadır. Türkiye ise mücadelenin dışında kalmadan aynı zamanda güvenliği konusunda endişe de duymadan süreci yürütmeyi istemiştir (Orhan, 2014). Türkiye tüm zorluklara rağmen IŞİD ile mücadele konusundaki ciddi tutumunu devam ettirmeye çalışmıştır.

Türkiye ve ABD arasında IŞİD ile mücadele konusunda çeşitli noktalarda anlaşmazlıklar olsa da IŞİD'in saldırı yönünü Türkiye'ye dönmesi Türkiye'yi de daha sert adımlar atmaya yöneltmiştir. IŞİD 2014 yılından itibaren Türkiye'ye yönelik saldırılarını arttırmıştır. Haziran 2014'te Musul Konsolosluğu'na, Ocak 2015 ve 2016'da Sultanahmet'te, Haziran 2015'te Diyarbakır'da, Temmuz 2015'te Suruç'ta, Ekim 2015'te Ankara Tren Garı'nda, Mayıs ve Ağustos 2016'da Gaziantep'te, Haziran 2016'da Atatürk Havalimanı'nda, Ocak 2017'de İstanbul'da bir gece kulübünde yapılan saldırılar sonucunda çok sayıda yabancı ülke ve Türk vatandaşı, emniyet gücü mensubu ve asker yaralanmış ve hayatını kaybetmiştir (Öztürk, 2021). Bu dönemde Türkiye de IŞİD'le askeri mücadeleye başlamıştır. IŞİD'in saldırılarını önlemek, sınırda güvenliği sağlamak, bölgede güven ve istikrar ortamı oluşturabilmek

için Ağustos 2016'da Fırat Kalkanı operasyonu düzenlenmiştir. Bir yıla yakın devam eden bu operasyonda IŞİD önemli kayıplara uğratılmıştır. Bunun yanında 2018 yılının başlarında yine bir sınır ötesi operasyonu olarak Zeytin Dalı operasyonu düzenlenmiştir. Bu operasyonda temizlenen bölgeler daha önce kazanılan yerlerle birleştirilerek bölgeden gelebilecek tehlikeler önlenmeye çalışılmıştır (Karakaya, 2020; Öztürk, 2021). Yine IŞİD ile mücadele kapsamında Türkiye Ekim 2019'da Suriye'nin kuzeyinde güvenli bölge tesis edilmesi ve Suriyeli sığınmacıların yerleştirilmesi için Barış Pınarı Harekâtı başlatmıştır. Bu harekâtla bölge terör örgütü unsurlarından temizlenmiş ve sosyal yaşamın sürdürülebilir hale gelmesi için çalışmalar yapılmıştır (Meriç, 2021; Milli Savunma Bakanlığı, t.y.). Türkiye harekâtlarını kendini savunma hakkı bağlamında gerçekleştirmiş ve oradaki halkın devamlılığını sağlayabilmesi için çözümler de üretmeye çalışmıştır.

Ayrıca Türkiye uluslararası mücadelede iş birliği yapmış, Suriye'deki iç savaşa çözüm üretebilmek için geliştirilen Cenevre ve Astana gibi süreçlerin de parçası olmaya çalışmıştır. Türkiye, Cenevre, Astana ve Soçi süreçleriyle sahada olduğu krizde masada da yer almıştır. Bu süreçlerdeki asıl amaç Suriye krizinin çözümüne ulaşması ve Suriye'de yeniden demokratik bir yönetim ve barış inşa etmektir. Ayrıca bu krizin çözülmesi Türkiye'nin en başından beri hedefi olan IŞİD gibi terör örgütlerinin nedenlerini ortadan kaldırmaya yönelik en etkili yöntem olacaktır. Bu doğrultuda bu süreçler Türkiye'nin IŞİD ile mücadelesinin önemli bir parçası olmuştur. Rusya ve İran'la yaptığı iş birliği ile hem bölge hem de kendi üzerindeki yükü kaldırmayı hedeflemiştir. Suriye'de etkili olabilmek, mülteci sorununu çözebilmek, PKK ve unsurlarıyla mücadele edebilmek ve sahadaki varlığını meşru hale getirebilmek Türkiye'nin izlediği politikalarlardır. Hem Cenevre hem Astana hem de Soçi süreçleri bölgenin karışık ve çok taraflı olması ve süreçlerin diğer katılımcılarının farklı çıkarları doğrultusunda hareket etmek istemeleri süreçlerin ilerlemesinin önünde en büyük engel olarak yer almıştır (Neciyev, 2019; Stratejik Ortak, 2018). Tüm bu güvenlik odaklı konuların yanı sıra Türkiye insani konularda da sorumluluk almak istemiştir. Bu bağlamda Suriye'den göç edenlerin hem kontrol altında tutulması hem de daha insani şartlarda yaşamlarını devam ettirmeleri için Türkiye ve Avrupa Birliği (AB) arasında Mülteci Mutabakatı imzalanmıştır. Türkiye'nin düzensiz göç için bir tampon olarak kullanıldığı bu mutabakatın karşılığında AB de maddi destek ve vize serbestisi vaat etmiştir. Ancak bunun sonucunda istenilen olmamış mülteci konusu Türkiye için yalnızca stratejik bir hamle olarak kalmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.). Türkiye mültecilerin her geçen gün artan sayıları nedeniyle toplumsal ve ekonomik olarak oldukça zorlanmıştır. Zamanla bir mülteci problemi haline geldiği kabul edilen göçmenler Türkiye'nin iç siyaset gündeminde de eleştirilene yol açmış, önemli bir gündem haline gelmiştir.

Türkiye önceleri bölgedeki IŞİD varlığını PKK ile savaşmasından dolayı kendi politikalarından yana görerek ona göre tutum gösterse de sonraları Suriye'nin durumunu fırsat bilerek ilerleyen IŞİD'in de durdurulması gerektiğini anlamış ve aynı zamanda bu süreçte terörizmin gerçek yüzüyle karşı karşıya kalmıştır. Hem uluslararası iş birliğiyle hem de kendi silahlı güçleriyle IŞİD mücadelesini sürdürmüştür. IŞİD'in de Türkiye'ye karşı olan tutumlarının değişmesi Türkiye'nin dış politikası üzerinde de etki göstermiştir.

4. IŞİD Varlığının Türk Dış Politikasına Etkileri

Terörizm tüm unsurlarıyla göz önüne alındığında siyasal, sosyal ve ekonomik anlamda güçlü bir güvenlik tehdidi ve tehlikesidir. Bir iç güvenlik sorunu olarak düşünülse de terörizmin ortaya çıkardığı küresel etkiler uluslararası sistem içinde terörizmi uluslararası bir güvenlik sorunu haline getirmiştir. Terörizmin uluslararası hale gelmesi devletlerin tek başlarına mücadele ederek çözebilme kapasitelerini zayıflatmıştır; bu nedenle terörizmle mücadeleyi kolektif bir biçimde yürütmeyi daha yararlı bulmuşlardır. Kolektif olarak yürütülecek bu mücadele devletlerin dış politika tercihleri üzerinde de etkili olmuştur.

Türkiye de etnik bölücü terörizm ile mücadelesinde önceleri tek başına hareket etmiştir; bunun nedeni etnik bölücü terörizmin etkisinin uluslararası çapta olmaması ve bu yüzden uluslararası destek görememesidir. 11 Eylül saldırılarıyla birlikte terörizmin uluslararası bir nitelik kazanması terörizmle mücadelede kolektif hareket etme ve iş birliği yapma tutumunu geliştirmiştir. Tüm dünyada terörizmin fiziki olarak etkilemesi ihtimal dâhilinde olsa bile psikolojik olarak uluslararası hale gelmesi daha kolay olmuştur ve Türkiye'yi de mücadele boyutunu genişletmeye bu unsur yöneltmiştir.

IŞİD'in varlığı ise Türkiye'ye göre bölgedeki düzensiz ve istikrarsız yönetimin ortaya çıkardığı siyasal, toplumsal ve ekonomik sorunlara dayanmaktadır. Haksızlığa ve eşitsizliğe maruz kalan toplum ayrışarak muhalif ve silahlı mücadeleye yönelerek ortaya terör örgütlerini çıkarmıştır. Bu nedenle IŞİD gibi terör örgütlerinin varlığının son bulması ve tekrar ortaya çıkmamaları için onu ortaya çıkaran sebeplerini yani Suriye rejiminin sona ermesi gerekmektedir. Türkiye bu düşünceyle hareket ederek terörizmle mücadele konusunda daha önceki bölümde de ifade edildiği gibi yavaş ve çekimser kalmıştır. Ancak terör saldırılarıyla karşı karşıya kalması onun bu mücadelesini terörizm üzerine kurmasına yol açmıştır. Bu doğrultuda Türkiye önceliğini IŞİD terörüyle mücadele olarak belirlemiştir.

İŞİD ile mücadele noktasında Türkiye uluslararası iş birliği yapmış ve ABD liderliğindeki koalisyonu dâhil olmuştur. Türkiye İŞİD ile mücadele sürecinin başında çözüm ve mücadele planları konusunda hem kendi güvenliğinin göz ardı edilmesi hem ortaya konulan planın işlevsiz olacağına inanması bakımından iş birliği ve koalisyon fikrine önceleri çok sıcak bakmamıştır. Aynı zamanda ABD'nin ve PKK ve kollarına karşı olan desteği de güven sorunu oluşturduğundan Türkiye'yi bu iş birliğinden uzak tutmuştur. Ancak İŞİD'i terör tehdidi olarak kabul ettikten sonra koalisyonu dâhil olup hava üssünü kullanıma açmıştır. Türkiye bu noktada kendisinin de hedef olduğu terör saldırılarının ardından karşı saldırı olarak sınır ötesi harekâtlara girişmiştir.

Uluslararası örgütler düzeyinde de iş birliği yapması söz konusu olmuştur. AB ile iş birliğini mülteciler konusunda ilerlemiştir. Suriye krizi ve İŞİD terörünün yerinden ettiği milyonlarca insan çeşitli yerlere göç etmiştir. Bunlar arasından en tercih edilen noktalar ise Türkiye ve Türkiye üzerinden Avrupa olmuştur. Bu nedenle AB ve Türkiye arasında bu göç edenlerin yerleştirilmesi bakımından iş birliği yapılmıştır. Ancak buna tam olarak iş birliği denilmesi zordur. Mevcut görünümü itibarıyla Türkiye'nin daha zor durumda kalmasına neden olmuştur. Türkiye kapasitesinin üstüne çıkarak toplumsal, ekonomik ve siyasi olarak tüm imkânlarını yeterince kullanmıştır.

Zirveler düzeyinde ise İran ve Rusya ile masaya oturan Türkiye, diğer devletlerle farklı amaçlar için politikalar yürütse de ortak hareket etme yolunu tercih etmiştir. ABD'nin daha dışarıda bırakıldığı bu zirveler sürecinde Rusya daha küresel hedeflerle ilerlerken Türkiye daha yerel ve güvenlik bağlamında ilerlemiştir. Bu noktada tüm ayrılıklara rağmen en önemli kazanım İŞİD terörüyle mücadelenin gerekliliğinin ortak bir kanı halini alması olmuştur.

Türkiye İŞİD ile mücadelesinde sahada askeri operasyonlarla yer almıştır. Düzenlediği çeşitli askerî harekâtlarla terör örgütü üzerinde önemli bir baskı oluşturup bölgede söz sahibi olmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda İŞİD problemi ülkenin sınır ötesi güvenlik problemi olarak kabul edilmiştir. ABD'nin öncülüğünü üstlendiği koalisyonda da yer alarak İŞİD ile mücadele konusunda uluslararası iş birliğine, her ne kadar tam istediği şartlar altında olmasa da, açık olduğunu göstermiştir. Mülteciler konusunda uygulamaya çalıştığı politika ise dış politikasında bir yumuşak güç örneği olarak kabul edilebilir. Zirveler düzeyindeki iş birliği Rusya ve İran gibi çekimser yaklaştığı ülkelerle ortak bir noktada buluşması yine terörizmle mücadele konusuna verdiği önemi göstermektedir.

Türkiye son yıllarda güvenlik ve terörizm politikalarına dış politikalarında daha çok yer vermektedir. Hem iç hem de sınır ötesi güvenliği öncelikli konular haline gelmiştir. Özellikle sınır ötesinden gelen İŞİD terörüne karşı tüm maddelerini kabul etmeden taviz vererek iş birliğine dâhil olması, ABD ve Rusya gibi devletlerle ayrı ayrı olsa da masaya oturarak çok taraflı bir dış politika izlemesi, mülteciler için insani yardım konusunda AB ile iş birliğine adım atması dış politikasında yumuşak güç kullanımının önemli olduğunu kavraması, güvenliği önceleyerek kara harekâtları uygulaması hem İŞİD terörüyle mücadelenin ciddiyetini hem de güvenlik ve terörizm konularının önem derecesini ortaya koymaktadır.

5. Sonuç

Tüm dünyanın tarihin en başından beri en önemli ve çözülmesi zor sorunlarının başında terörizm gelmiştir. Yerel ya da küresel düzeyde her zaman etkili olabilen terörizmden belki de tarih boyunca en fazla çekmiş olan ülkelerden biri Türkiye olmuştur. Uzun yıllardır PKK terörüyle yerel düzeyde ve herhangi bir uluslararası destek olmadan mücadele eden Türkiye, aynı şekilde İŞİD terörüyle de mücadele etmekten geri durmamıştır. Bu mücadelesi başlarda daha yavaş ve çekimser olmakla beraber sonrasında mücadele alanının her kademesinde varlık göstererek daha etkili bir şekilde devam etmiştir. İŞİD hem Türkiye hem de diğer ülkeler için bölgesel bir tehlike olmaktan çıkıp uluslararası bir güvenlik tehdidi olmaya başlamıştır. Bu doğrultuda İŞİD ile mücadele küresel bir hale gelmiştir.

Türkiye de İŞİD ile mücadele konusunda hem terör unsurlarının ortaya çıkardığı sonuçlar hem de terörü ortaya çıkaran nedenler üzerinden çalışmalar yürütmüştür. Siyasi, askeri ve toplumsal konularda uluslararası iş birlikleri yapmıştır. Bazı noktalarda aynı fikirlerde olmadığı devletlerle iş birliği yapması ve bazı noktalarda politikalarını yumuşatması terörle mücadeledeki kararlı duruşunu ortaya koymuştur. Türkiye, Suriye'deki Esad rejiminin ortadan kaldırılması, mülteci krizinin sona erdirilmesi ve sınır güvenliğinin sağlanması konularında diğer devletlerle arasında fikir ayrılıkları var olsa da sahada İŞİD ile mücadelesini her kademede yürütmüştür.

İŞİD terörüyle mücadelede yaptığı uluslararası iş birlikleri ve kara harekâtları hem kendi dış politikası hem de bölgenin istikrarı için önemli girişimlerdir. Kara harekâtlarıyla hem terör örgütüne karşı silahlı olarak mücadele göstermiş hem de insani yardım ve düzenlemelerle yerel halkın yaşam alanını korumaya çalışmıştır. Göç edenler üzerinden devam ettirilen politikalarla insani yardımlar –evler, okullar ve camilerin onarılması ve yeniden yapılması vb.- ve yumuşak güç unsurlarıyla bölgede söz sahibi olmaya çalışmıştır. Rusya ve ABD ile olan iş birlikleriyle bölgede terörizme karşı savaşılan Türkiye aynı zaman hem bölgede hem de iki büyük güç arasında çok taraflı bir dış politika izleyip bölgedeki güç dengesini de korumaya çalışmıştır.

Tüm bu incelemeler doğrultusunda IŞİD terörüyle ile mücadelenin Türk dış politikası üzerindeki etkisi olarak Türkiye'nin güvenlik konularını ön planda tuttuğu, iş birliği yapma konusunda daha istekli olduğu, ABD ve Rusya gibi devletlerle beraber çalışarak çok yönlü bir dış politika yürüttüğü ve denge politikası izlediği bu çalışmada elde edilen sonuçlar olmuştur. Türkiye'nin IŞİD ile mücadelesi onun dış politikasında farklı noktalara adım atmasını ve politikalarını öncelikle kendi çıkarlarına yönelik olarak uygulamasını sağlamıştır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı	Çalışma etik kurul kararı gerektirmemektedir.
Yazarların Makaleye Olan Katkıları	Çalışmanın tamamı Ü. G. tarafından hazırlanmıştır.
Çıkar Beyanı	Yazar(lar), bu çalışma ile ilgili herhangi bir potansiyel çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Acun, C. (2014). *Neo El Kaide: Irak ve Şam İslam Devleti (IŞİD)* (SETA Perspektif No. 53). SETA.
- Al Jazeera Türk. (2014). *IŞİD hilafet ilan etti*. 28.04.2025 tarihinde <https://www.aljazeera.com.tr/haber/isid-hilafet-ilan-etti> adresinden edinilmiştir.
- Altuğ, S. (2014). IŞİD ve benzerlerine dair. *Birikim Dergisi*, 306, 9-24.
- Arıkoğlu Ündücü, C. (2011). Uluslararası sistem ve terörizm arasındaki ilişki. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 1-20.
- Bozarslan, H. (2015). *Ortadoğu: Bir şiddet tarihi* (A. Berktaş, Çev.). İletişim Yayınları.
- Caşın, M. H. (2008). *Uluslararası terörizm*. Nobel Yayıncılık.
- Cockburn, P. (2014). *İslam Devleti'nin yükselişi: IŞİD ve yeni Sünni ayaklanmaları*. Agora Kitaplığı.
- Duman, B. (2016, Ekim). *Turkey's fight against terrorism and the role of the Kurds* (ORSAM Review of Regional Affairs No. 53). ORSAM.
- Encyclopædia Britannica. (2025). *Osama bin Laden*. 28.04.2025 tarihinde <https://www.britannica.com/biography/Osama-bin-Laden> adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan, A. (2018). *El Kaide, IŞİD ve Boko Haram*. Berikan Yayınevi.
- Garrison, A. (2003). Terrorism: The nature of its history. *Criminal Justice Studies*, 16(1), 39–52. <https://doi.org/10.1080/08884310309608>.
- Glenn, C., Rowan, M., Caves J., & Nada G. (2016). *Timeline: the rise spread and fall the Islamic state*. 27.04.2025 tarihinde www.wilsoncenter.org/article/timeline-the-rise-spread-and-fall-the-islamic-state adresinden edinilmiştir.
- Karakaya, İ. (2020). Küresel terörizmle mücadele: Yerel, bölgesel ve küresel güçlerin IŞİD ile mücadele politikaları. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 92-108.
- Lauzière, H. (2016). *The making of Salafism: Islamic reform in the twentieth century*. Columbia University Press.
- Lister, C. (2014). *Profiling the Islamic State* (Brookings Doha Center Analysis Paper No. 13). Brookings Institution.
- Luizard, P.-J. (2016). *IŞİD tuzağı* (2. baskı). İletişim Yayınları.
- Lynch, M. (2014). How can the US help Maliki when Maliki's the problem. *Iraq Between Maliki and the Islamic State*, 12-13.
- Meriç, A. B. (2021). Devlet olmayan aktörlere karşı kuvvet kullanılması: IŞİD ile mücadele örneği. *The Turkish Yearbook of International Relations*, 52, 1-35.
- Milli Savunma Bakanlığı. (t.y.). *Barış Pınarı Harekâtı*. 29.04.2025 tarihinde <https://www.msb.gov.tr/BarisPinariHarekati> adresinden edinilmiştir.
- Neciyev, E. (2019). Cenevre'den Soçi'ye 'Suriye' problemine çözüm arayışları. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 5(3), 835–850. <https://doi.org/10.21551/jhf.649765>.
- Orhan, O. (2014, Kasım). *ABD'nin Suriye'de IŞİD ile mücadele stratejisi ve Türkiye* (ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi No. 17). ORSAM.
- Özdemir, Ç. (2015). Türkiye'nin ABD ve Avrupa Birliği ilişkilerinde DAES etkisi. B. Duran & K. İnât (Eds.), *Türk dış politikası yıllığı* içinde (s.85-102). SETA Yayınları.
- Özervarlı, M. S. (2009). Selefiyye. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 36, s. 399–402). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Öztürk, S. (2021). *DEAŞ'ın yükselişi ve düşüşü*. Polis Akademisi Yayınları.
- Schwartz, M. (2015). *Map: ISIS attacks around the world*. The New York Times. 27.04.2025 tarihinde <https://www.nytimes.com/interactive/2015/06/17/world/middleeast/map-isis-attacks-around-the-world.html> adresinden edinilmiştir.
- Stratejik Ortak. (2018). *Suriye Zirvesi: Astana, Cenevre, Soçi*. 29.04.2025 tarihinde <https://stratejikortak.com/2018/04/suriye-zirve-astana-cenevre-soci.html> adresinden edinilmiştir.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (t.y.). *Türkiye-AB arasında 18 Mart'ta varılan mutabakata ilişkin soru-cevaplar*. 30.04.2025 tarihinde https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-arasinda-18-mart_ta-varilan-mutabakata-iliskin-soru-cevaplar.tr.mfa adresinden edinilmiştir.
- Yayla, A. S. (2017). ISIS in Turkey. *perConcordiam*, 8(2), 50-55.
- Zelin, A. Y. (2014). *The War Between ISIS and Al-Qaeda for Supremacy of The Global Jihadist Movement*. The Washington Institute For Near East Policy, Research Notes, 20.